

TORBÓ ANNAMÁRIA *

„Árpád is terrorista volt?”

A multikulturalizmus értelmezése a magyarországi médiában

A média és politika kapcsolata annak a nagyobb folyamatnak a része, amelyet egyes kutatók a társadalom mediatizálódásának neveznek. Ebben a folyamatban az intézmények, a vállalatok és az individuumok már nem képesek a hírmédiától, valamint annak logikájától és szakértőitől függetlenül tevékenykedni. Éppen ezért a hírmédia, továbbá a politika megértése és elemzése csak egyetlen integrált folyamatként érthető meg, amely felfogás szellemében jelen tanulmány is íródott.¹ A dolgozat célkitűzése egy sajtóelemzés elkészítése volt a multikulturalizmus jelenségével kapcsolatban 2015 tavaszán megjelent hazai sajtóanyagokról. Ez az időszak, mint majd láthatóvá válik, igen csak kitüntetett pontnak tekinthető a társadalomkutató perspektívájából, mert bizonyos események következtében jóval nagyobb figyelem hárult a multikulturalizmus diskurzusára, mint az általában jellemző Magyarországon.

Az elemzés sok ponton kapcsolódik Bernáth Gábor és Messing Vera 2015 elején készült átfogó vizsgálatához, amelyben a Magyarországra érkező menekültek kapcsán megszólalók nyilatkozatait kutatták. A *Médiakutató*ban közölt összefoglalásuk egészen 2015 januárjáig vezet vissza, hiszen ekkor alakultak ki az azóta is rutinszerűen használt értelmezési keretek és gyakorlatok, a kategória-, valamint szelektív statisztikahasználat, továbbá a különböző diszkurzív

* A szerző PhD hallgató, PTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Nyelv és Kommunikáció Doktori Program. E-mail: torbo.annamaria@gmail.com

¹ Idézi Hjarvardot és Strömbeckert Feischmidt Margit – Hervik, Peter: *Mainstreaming the Extreme...*, i. m., 2015, 4.

stratégiák.² Jelen elemzés az általuk vizsgált aspektusoknak egy sokkal kisebb szeletét, a multikulturalizmus diskurzusát igyekszik megragadni, amelyet a menekültkérdés tematikája szükségszerűen magába foglal.

Az elemzési keret

Ha multikulturalizmusról beszélünk, általában olyan szituációkra gondolunk, amelyekben különböző szokásokkal, hagyományokkal, nyelvvél és/vagy vallással rendelkező emberek élnek egymás mellett egyazon társadalmi térben. Ezen kívül szándékukban áll, hogy fenn-tartsák a saját különbözőségük releváns aspektusait, amelyeket a nyilvánosság számára is észrevehetővé tesznek. A kifejezés legtöbbször magában hordozza a kulturális diverzitás pozitív értékelését, és az intézményi elkötelezettséget ennek megőrzésére. Szoros összefüggésben áll az identitáspolitikákkal³, valamint a különbségek, illetve az elismerés politikájával.⁴ A multikulturalizmus politikai filozófiájának megteremtője, Charles Taylor álláspontja szerint a 20. század második felére a politika kulcsfogalmává az elismerés lépett elő. A polgári demokráciákban az egyenlő elismerés kétféle módon valósulhat meg. Az egyik lehetséges utat az univerzalizmus politikája jelenti, amelynek alapját az a gondolat adja, hogy minden polgár egyenlő méltósággal rendelkezik, „a társadalmi egyenlőség pedig a jogok egyenlővé tétele által valósul meg”. A második mód a különbség politikája általi, amikor az elismerés tárgyát nem más, mint a személyek vagy csoportok egyedi identitása adja, „mindenki mástól való különbsége, sajátossága, »kultúrája«”.⁵

² Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015.

³ Az identitáspolitikák közül a feminizmus hozta el az áttörést. Különböző irányzatai között azonosságot a nemi egyenlőtlenséghez, valamint az elnyomáshoz való kritikai viszonyulás, továbbá a nemi egyenlőségről alkotott vízió teremt. A köztük lévő különbség a változtatás módjában, és az azt legitimáló ideológiában érhető tetten. Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i. m., 2016, 110.

További szakirodalomért l. Young, Iris Marion: *Justice and the politics of difference*, i. m., 1990.

⁴ Colombo, Enzo: *Multiculturalism...*, i. m., 2015, 801.

⁵ Idézi Taylort Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i. m., 2016, 109.

Az eredetiért l. Taylor, Charles: *Az elismerés politikája*, i. m., 1997, 124–152.

A multikulturalizmusnak számos vívmánya van, a teljesség igénye nélkül néhány ezek közül: hivatalos nyelvi státuszok, kétnyelvű vagy anyanyelvi oktatás, kettős állampolgárság, kisebbségi önkormányzatok, területi és kulturális jogok elismerése, etnikai médiareprezentáció, és így tovább. Az elért eredmények ellenére, a 2000-es évek elején megindult a multikulturalizmust bíráló diskurzus, amely néhány röpké év alatt a szitokszó szintjére süllyesztette a fogalmat.⁶ A Steven Vertovec és Susanne Wessendorf által szerkesztett multikulturalizmus-bumerángról szóló kötetben nyomon követhetjük a multikulturalizmus végét kikiáltó diskurzus alakulását, azonban példái csak a nyugati demokráciákat érintik. Bevezető tanulmányukban sorra veszik azokat a fontosabb történéseket, melyek a multikulturalizmus ellendiskurzusának kialakulásához és felerősödéséhez vezettek. Írásukat egy, a *Daily Mail* 2016. július 7-i számában megjelent idézettel indítják: „A multikulturalizmus halott.” Ehhez a szerzők szerint olyan fontos, nemzetközi figyelmet kapó események vezettek, mint például a New York-i, a madridi vagy a londoni terrortámadások.⁷

A napjaink multikulturális társadalmainak elemzésével foglalkozó kutatások többnyire egyetértenek abban, hogy valóban létezik a multikulturális irányelvektől való visszavonulás a jelenlegi nyugati társadalmakban, ugyanakkor vitatják, hogy a visszalépés ezen irányelvek hibájából eredne. Ehelyett a nemzetközi vándorokkal szembeni növekvő ellenségeskedésre, továbbá a munkanélküliséggel és a gazdasági feltételekkel kapcsolatos aggodalmakra fókuszálnak. A migránsokat – különösen az „illegálisnak tekintett” vándorokat – azzal vádolják, hogy a jóléti társadalmakon élőködnek, vonakodnak az integrálástól, továbbá gyakorta vesznek részt bűncselekményekben. Mindez a velük szembeni gyűlölet és ellentmondásosság növekedését idézi elő, miközben olyan rendelkezéseket legitimál, amelyek egyaránt korlátozzák a bevándorlás, és vele párhuzamosan a bevándorlók jogait. A politikai vezetők gyakran használják ki ezt a trendet, és lovagolják meg a nyilvánosság jóváhagyásának hullámát, hogy hozzájárulást nyerjenek. Mindeközben kudarcként festik le a multi-

⁶ Vertovec, Stevens – Wessendorf, Susanne: *Introduction...*, 2010, 3–5.

⁷ Uo. 3–5.

kulturalizmust, és erre hivatkozva egyre kevésbé toleráns és egyre inkább asszimilációs politikai stratégiákat támogatnak.⁸

A vizsgált korpusz és módszerek

Az elemzés kiindulópontja Orbán Viktor 2015. május 19-i, Európai Parlamentben tett látogatásakor adott kijelentése volt, amely szerint „*Magyarország sosem volt multikulturális társadalom*”. A magyar miniszterelnök ezen felszólalása mondhatni megrázta a közvéleményt, és a parlamenti vitát követően sok cikk született a multikulturalizmus kérdéskörét illetően. Május 19-től kezdődően tíz napig terjedő időintervallumban (vagyis május 28-ig) elemeztem a témához kapcsolódó cikkeket.⁹ A kutatás korpuszául kiválasztott sajtótermékek körét a *Magyar Nemzet*, a *Heti Válasz*, a *HVG*, a *444*, az *Index* és a *Mandiner* alkotta.¹⁰ Azon médiumok esetében, ahol nyomtatott és online változattal is találkozunk, mind a print újság, mind a hírportál cikkeit is górcső alá vettem. Jelen vizsgálat korpusza majdnem teljesen megegyezik azoknak az írott sajtótermékeknek a körével, amelyeket Bernáth és Messing is tanulmányoztak a korábban említett kutatásuk során. Az egyetlen nagyobb eltérés abban van, hogy ők a néhai *Népszabadságot*, pontosabban annak webes verzióját is vizsgálták, míg esetemben a *Mandiner* és a *444* kerültek még középpontba az online hírportálok közül. Ennél kisebb differenciát

⁸ Colombo, Enzo: *Multiculturalism...*, i. m., 2015, 812.

⁹ Eredetileg egy hétiig bezáróan elemeztem volna ezeket, de éppen ebbe az időszakra esett Pünkösd, amikor csak egyetlen kapcsolódó írás jelent meg. A Pünkösd hétfőt követő napokban ugyanakkor a multikulturalizmus tematikáját érintő számos cikk látott napvilágot, ez indokolta, hogy tíz napra hosszabbítsam meg a vizsgált korpusz időintervallumát. Segítségemre voltak az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának, azon belül a Kisebbségkutató Intézetnek a munkatársai, akik napi bontásban küldték el számomra a megadott időszak összegyűjtött sajtóanyagait.

¹⁰ Azon oknál fogva, hogy a kapott dokumentumok egytől egyig több száz oldalas terjedelmet tettek ki, Feischmidt Margittal, egyetemi oktatómmal és a Kisebbségkutató Intézet munkatársával konzultáltam, hogy mely médiumokra fókuszáljak a vizsgálat során.

jelent, hogy az ő elemzésük a *HVG* és a *Heti Válasz* esetében csak a nyomtatott változatokra terjedt ki.¹¹

Kutatási módszerként a kvalitatív tartalom-, illetve diskurzuselemzést alkalmaztam, melyek a diszkurzív módszerekhez sorolhatók.¹² A tartalomelemzés egyaránt lehet kvantitatív és kvalitatív módszer, előbbi esetében mennyiségi összefüggések, változási trendek állnak a középpontban, míg utóbbi sokkal inkább a jelentésekre, értelmezésekre és stratégiai törekvésekre helyezi a hangsúlyt. Glózer Rita kiemeli, hogy a tartalomelemzés a komplex kutatási eljárásokban hatékonyan kombinálható más módszerekkel, többek között a diskurzuselemzéssel. A diskurzuselemzés során mindig szövegeket vizsgálunk, mert ezekből szerveződnek nemcsak az egyéni életvilág, hanem a társadalmi nyilvánosság különböző szintjei is, mint amilyen például a politikai szféra.¹³ Michel Foucault francia filozófus neve szorosan kapcsolódik a diskurzuselemzés fogalmához. Napjainkban is meghatározónak számító alkotásaiban érzékletesen mutatja be, hogy hogyan jönnek létre diskurzusok által egyes fogalmak – mint például a téboly és a szexualitás – modern értelmezései. Glózer az említett példák segítségével hívja fel a figyelmünket arra, hogy „a diskurzusok központi témái sajátos hatalmi-pozicionális törekvésektől vezérelve, különféle kulturális építőkövekből, adott társadalmi szituációkra és állapotokra reagálva konstruálódnak meg.”¹⁴ A hatalmi törekvések azért fontosak, mert a nyilvános megszólalások révén a beszélők gyakran valamilyen nyereségre kívánnak szert tenni azáltal, hogy megpróbálják elérni egy téma legitim birtoklását.¹⁵

Foucault a diskurzuselemzés két lehetséges útját különbözteti meg: a kritikai, valamint a genealógiai eljárásokat. Előbbi fő célja a diskurzusok sajátos létmódjának leleplezése, azáltal, hogy művelői

¹¹ Bernáth és Messing tartalomelemzése továbbá négy televíziós csatorna (az RTL Klub, az M1, a TV2 és a Hír TV) esti hírműsoraira is kiterjedt. L. Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015, 8.

¹² A kvalitatív módszer a humanista hagyományokhoz kapcsolódó jelentés- és interpretációkeresést foglalja magába, és a kvantitatíval ellentétben inkább arra alkalmas, hogy rövidebb szövegek vagy kevés szöveg minél részletesebb, minél több szempont alapján történő elemzését végezzük el. L. Juhász Valéria: *A kvantitatív és kvalitatív módszer...*, i. m., 2007, 2., 6. <http://www.juhaszvaleria.hu/wp-content/uploads/2010/04/kvalitativ-quantitativ-msz0001.pdf>

¹³ Glózer Rita: *Diszkurzív módszerek...*, i. m., 2007, 262.

¹⁴ Uo. 263.

¹⁵ Uo. 264.

felhívják a figyelmet a kizáró és kisajátító eljárásokra, továbbá megvizsgálják, hogy milyen hatalmi érdekeket szolgálnak. Foucault inkább a másik, genealógiai módszert részesíti előnyben, ez a módszer azonban sokkal kevésbé elterjedt, mint a kritikai. Foucault szerint egy diskurzust nem szükségképpen az azonos témáról szóló, azonos fogalmakkal körül írt szövegek alkotnak. Sokkal inkább olyanok szervezik, „*amelyeknek tárgyai, megállapításai, fogalmai, és az ezek háttérben formálódó stratégiai törekvések egy adott, jól meghatározható térben oszlanak el, sajátos szabályok szerint variálódnak*”¹⁶. Ennek a fajta diskurzuselemzésnek a célja nem más, mint annak a szabályrendszernek a leírása, mely a tárgy, a kijelentésváltozatok, a fogalmak és a stratégiák mezőjén belül létrejövő szóródást meghatározza. A jelen vizsgálat során alkalmazott módszer a kétfajta hagyomány ötvözésének tekinthető, mivel céljai között szerepel a kritikai diskurzuselemzésre jellemző leleplezési szándék, és mögöttes hatalmi érdekek bemutatása, ugyanakkor a genealógiai módszer lépéseit igyekszik követni.¹⁷

A kutatás előtt olyan kérdésekre szerettem volna választ kapni, minthogy milyen alapokon nyugszik a magyarországi multikulturálisizmus tagadása, milyen kisebbségek tematizálódnak a bevándorlók mellett, milyen formában jelenik meg a Nyugat és a Kelet ellentéte, illetve milyen politikai és ideológiai kategóriák kontextusába kerül bele maga a diskurzus? Jellemzően milyen aktorok próbálják uralni a diskurzust, és azt milyen fogalmak és érvek segítségével teszik? Egy másik kérdésem arra irányult, hogy vajon tetten érhető-e a cikkekben valódi ellendiskurzus? Ha igen, kiknek a részéről nyilvánul meg, továbbá milyen típusú beszédmódok és stratégiák formájában? Bernáth és Messing tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy noha az ellendiskurzusok aktorai (mint például a jogvédő civilszervezetek vezetői és tagjai) változatos eszközöket használnak, nem tudják érdemben befolyásolni a közvéleményt, mert általában kiszorulnak a legnagyobb közönséggel rendelkező médiumok reprezentá-

¹⁶ Uo. 265–266.

¹⁷ A diskurzus fontosabb témáinak és tárgyainak megtalálása, az egyes megszólalásokból való kijelentésváltozatok alkotása, a fogalmak összefüggés hálójának bemutatása, majd a szimbolikus pozíciók és beszédmódok vizsgálata révén a diskurzív stratégiák összefoglalása. A diskurzuselemzés egyes lépéseiről részletesebben: Glózer Rita: *Diskurzuselemzés...*, i. m., 2007, 363–372.

ciójából.¹⁸ Az előző kérdések megválaszolásának elősegítésére első lépésben kialakítottam a diskurzus kijelentéseit tartalmazó kódrendszert, amelyet ezt követően tematikus blokkokba rendeztem.

Diskurzus és ellendiskurzus a vizsgált médiumok tükrében

Az alábbiakban három nagyobb tematikus blokkba csoportosítva vizsgálom, hogy az egyes témákon belül milyen kijelentésekkel és beszédmódokkal találkozunk, azok jellemzően milyen megszólalóhoz tartoznak, vagyis milyen szimbolikus pozíciókat képviselnek. Ezt követően áttekintem azokat a diszkurzív stratégiákat, amelyeket a viták szereplői a diskurzus ritkítására alkalmaznak. Csigó Péter a konszolidáció diskurzusáról készült elemzésében azt írja, hogy ezek „(nem feltétlenül tudatos) szabályok, amelyek alapján a diszkurzív mező szereplői bizonyos kijelentéseket megtesznek, másokat elhallgatnak”¹⁹.

A vizsgált sajtóanyagok nagy része újságírói beszámolóként fogható fel az európai parlamenti ülést megelőző, de legfőképpen az azt követő eseményekről, ugyanakkor a publicisztika műfajába sorolható írásokkal is találkozunk. „A lehető legtágabban meghatározva, a publicisztika valamilyen közéleti témát feldolgozó szöveg, amely véleményt közöl, és azzal az intencióval íródik, hogy az olvasókat meggyőzze.”²⁰ Azonban nemcsak a szűkebb értelemben vett publicisztikai írásokban, hanem szinte minden kormánykritikus sajtóteremben megjelent cikkben érezhető egy egyértelmű állásfoglalás a kormány antimultikulturalista (vagy – ahogyan a közbeszédben elterjedt – migránsellenes) politikájával szemben.

Mint látható lesz, a diskurzus szereplőinek kijelentésváltozatai általában egy kijelentés, továbbá az adott kijelentésre adott ellenreakcióként értelmezhető kijelentésekből állnak, és csak elvétele találkoznak olyan szempontokkal, amelyek függetleníteni tudják magukat a politikai szintér, elsősorban a kormánypárt által megteremtett kategóriáktól. Ezt Bernáthék is megfogalmazzák akkor, amikor arról írnak, hogy „hosszú évek óta érlelődik az a meggyőződésünk, hogy a magyarországi hírmédia egyik fontos jellegzetessége, hogy szinte

¹⁸ Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015, 13.

¹⁹ Csigó Péter: *A gazdasági stabilizációs diskurzus...*, i. m., 1998.

²⁰ Kasznár Veronika Katalin: *Versengő nemzetfogalmak...*, i. m., 2014, 211.

*kizárólagosan a politikai beszéd határozza meg mind a nyelvét, mind jellegzetes beállításait*²¹.

A május 19-én napvilágot látott cikkek esetében megfigyelhető, hogy már az európai parlamenti vita előtt nagy volt az érdeklődés, hiszen szinte minden médium közölt egy felvezető cikket a miniszterelnök strasbourgi látogatásával kapcsolatban. Külön pikantériát jelentett, hogy ezen a napon Magyarország nem csak Brüsszelben, hanem a washingtoni kongresszusban is napirendre került nagyjából ugyanazon témákkal kapcsolatban, mint az EP-ben, és ez tükröződik a későbbiekben megjelenő cikkekben is, ahol a két eseményt sokszor együttesen említik.

Kisebbség tematizáció

A multikulturalizmus nyílt tagadása, vagyis Orbán Viktor kijelentésének szó szerinti idézése megjelenik a *HVG*, az *Index* és a *Mandiner* május 19-i cikkeiben.²² A *444* és a *valasz.hu* lényegében ugyanezt a tartalmat közvetíti, azonban egy másik mondat kiemelésének formájában, abban, hogy a miniszterelnök állítása szerint „*mi értéknek tekintjük azt, hogy Magyarország a kultúrájában, gondolkodásmódjában, civilizációs szokásaiban meglehetősen homogén képet mutat*”²³. A kulturális homogenitáson alapuló elképzelt közösség szándékának célja, hogy bizonyos embereket magába foglaljon, míg másokat kirekesszen, és ezekben a kérdésekben a döntéshozó szerep azokat illeti, akikben megvan az említett közös szándék. To-

²¹ Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015, 7.

²² Hvg.hu: *Orbán beleáll a vitába Strasbourgban...* 2015. május 19. http://hvg.hu/itthon/20150519_Orban_nyilatkozat, Index: *Orbán: sosem voltunk multikulturális társadalom*, 2015. május 19. http://index.hu/kulfold/eurologus/2015/05/19/orban_sosem_voltunk_multikultura_lis_tarsadalom/, Mandiner: *Orbán: Nem lehet közös nevező bevándorlásügyben*. 2015. május 19. http://mandiner.hu/cikk/20150519_orban_nem_lehet_kozos_nevezo_bevandorlas_ugyben

²³ Bede Márton: *Orbán: a magyarok mondhassák meg...*, 2015. május 19. <http://444.hu/2015/05/19/orban-a-magyarok-mondhassak-meg-hogy-legyenek-e-bevandorlok-magyarorszagon-mti-hir/> és MTI: *Orbán Viktor: a magyarok mondhassák meg...*, 2015. május 19. <http://valasz.hu/vilag/orban-viktor-a-magyarok-mondhassak-meg-legyenek-e-bevandorlok-magyarorszagon-112760>

vábbbá elképzelésükhöz ragaszkodva azt állítják, hogy egyfajta természetes joguk van annak a területnek a birtoklására, ahonnan származnak, és hogy részei egyfajta horizontális bajtársiasságnak. Mivel a befogadás és kirekesztés dichotómiája hajlamos elbukni a kulturális és/vagy faji vonalak mentén, kijelenthető, hogy a neonacionalizmus és a neorasszizmus valójában ugyanannak a jelenségnek a két oldala.²⁴

A kisebbségek tematizációjába egyaránt beletartoznak a különböző nemzetekből érkező menekültek, akiknek többségére a kormány illegális bevándorlóként tekint (például afgánok), a kormány által nem menekültként, de nem is illegális bevándorlóként számon tartott külföldiek (például törökök), valamint a hazánkban élő nemzetiségek (többek között a romák). Trianon azért számít kulcsfontosságú témának, mert általa ment végbe az a törés, amely révén a magyar társadalom heterogén államból többé-kevésbé homogén nemzetállammá vált.

Az ellenzéki álláspontok többnyire arra törekednek, hogy a magyarországi kisebbségeket és a külföldi menedékkérőket egymás mellett kezeljék. Ezzel szemben, mint a vizsgált cikkekből világosan körvonalazódik, a kormányzati diskurzus a két csoportot sokkal inkább szembehelyezi egymással.²⁵ A témához kapcsolódó legmarkánsabb kijelentések a kormányzati, illetve az ellendiskurzus oldalán: (1) Magyarország elsődleges kötelessége a roma kisebbségről való gondoskodás, ezért nem tudunk menekülteket fogadni / a roma kisebbség csak kifogás a menekültekkel szemben, ráadásul a kormány egyes intézkedései épp ennek mondanak ellent (lásd miskolci incidens). (2) Orbán Viktornak alapvetően nincs baja a külföldről érkezőkkel, mert támogatná a törökök mecsetépítését / Orbán Viktor táplálja az idegengyűlölet növekedését. (3) A legtöbb hazánkba érkező bevándorló valójában nem menekült, hanem csak a jobb élet reményében elinduló gazdasági vagy megélhetési bevándorló (sem az afgánok, sem a koszovóiak nem menekültek) / a hazánkba érkezők nagy része igenis menekült, az említett helyeken sincsenek biztonságban az emberek (például Afganisztán a konzuli tájékoztatás

²⁴ Feischmidt Margit – Hervik, Peter: *Mainstreaming the Extreme...*, i. m., 2015, 7.

²⁵ Ezt Feischmidt Margit is megfogalmazza *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról* szóló tanulmányában, i. m., 2016, 106–107.

szerint háborús övezetnek tekinthető). Ide tartoznak, de már a földrajzi tematizáció irányába mutatnak azok a kijelentések, amelyek szerint (4) Magyarország homogén ország, mind kultúráját, mind gondolkodásmódját, mind civilizációs szokásait illetően / Magyarország multikulturalista állam volt, amely a trianoni tragédia révén indult el a homogenitás irányába. A következőkben az egyes megszólalások konkrét sajtóanyagokban való előfordulását veszem szemügyre.

Sokféle aspektusból találkozni etnikai kisebbségekkel a sajtóanyagok olvasása közben, és legtöbbször a médiában egyébként is gyakran szereplő romák kerülnek középpontba, akiket az ellendiskurzus képviselői szerint gazdasági kifogásként használ a kormány a menekültek befogadásával szemben. *„Új magasságokba jutott a bevándorlás-vita: Trócsányi szerint mi azért nem tudunk gazdasági menekülteket fogadni, mert 800 ezer cigányról kell gondoskodnunk”* – írja a 444²⁶. Az *Index* idézi is az igazságügyi minisztert, aki szerint *„nekünk a balkáni régió a prioritásunk. Nálunk nem a Földközi-tenger a probléma, hanem a balkáni országokból érkező menekültáradat”*.²⁷ Megemlítik továbbá azt is, hogy a DK, az MLP és az LMP is tiltakozásukat fejezték ki Trócsányi rasszistának tartott kijelentései ellen. De a Fideszen belül Lakatos Béla roma származású, fideszes polgármestert is felháborította, *„aki szerint a miniszter egyértelműen cigányellenes hangulatot kelt”*²⁸. A *HVG* egy később megjelent cikkében megpróbált utánajárni, miért játszotta ki a miniszter a romakártyát, erre azonban nem kaptak választ – *„Trócsányi László [...] azt mondta, hogy a 800 ezer magyar roma felzárkóztatása miatt belső feszültséget okozna, ha nagyszámú menekültről is gondoskodnia kéne Magyarországnak”*²⁹. Ugyanakkor arra is kitérnek, hogy a közelmúlt kormányzati intézkedései épp a roma felzár-

²⁶ Sarkadizs: *Új magasságokba jutott a bevándorlás-vita...*, 2015. május 22. <http://444.hu/2015/05/22/uj-magassagokba-jutott-a-bevandorlas-vita-trocsanyi-szerint-mi-azert-nem-tudunk-gazdasagi-menekulteket-fogadni-mert-800-ezer-ciganyrol-kell-gondoskodnunk/>

²⁷ Német Tamás: *A cigányok miatt nem kérünk a menekültekből*, 2015. május 22. http://index.hu/belfold/2015/05/22/a_ciganyok_miatt_nem_kerunk_a_menekulte_kbol/

²⁸ Uo.

²⁹ Hvg.hu: *Trócsányi: A romák miatt nem tudja befogadni...*, 2015. május 22. http://hvg.hu/itthon/20150522_Trocsanyi_A_romak_miatt_nem_tudja_befogad

kóztatásnak mondanak ellent: „A magyar állam Miskolc városában nemrég gyorsított eljárásban bontotta fel a szociális bérlakások bérelti szerződéseit, és állította kész helyzet elé romák tömegeit: vagy elköltöznek Miskolcra, vagy az utcára kerülnek, elvesztik gyerekeiket.”³⁰

A romák továbbá gyakorta jelennek meg úgy a cikkekben, mint a korábbi rasszizmus célpontjai, akiket napjainkban felváltottak a menekültek. Erről számol be a *valasz.hu* is a *Libération*-re hivatkozva.³¹ A *HVG* is a francia baloldali újságot idézi, amely szerint Orbán Viktor táplálja az idegengyűlölet növekedését, amelyet mi sem bizonyít jobban, minthogy „néhány hete Budapesten idegengyűlölő feliratok jelentek meg, ami újdonságnak számít, Magyarországon ugyanis eddig a zsidók és a romák, nem pedig a külföldiek voltak a rasszizmus célpontjai”³².

A kirekesztés politikája jelenik meg a koszovóiak és az afgánok esetében. Erről számol be az *MNO* és a *444* is. „Már hatezer emigráns koszovói állampolgár tért haza önként vagy kényszerből az Európai Unió országaiból az idén – idézte a szerb sajtó vasárnap *Valon Krasniqit*, a koszovói belügyminisztérium migrációért felelős illetékesét”³³. A kormány álláspontja szerint az afgánok is csak megélhetési bevándorlók. Giró-Szász András, akkori kommunikációs államtitkár állítása szerint a hazánkba érkező illegális bevándorlók többsége nem menekült, „hanem a jobb élet reményében indulnak el például Koszovóból és Afganisztánból.”³⁴ Ennek ellenére, mint arra a *444* felhívja a figyelmet, a kormány honlapján, a konzuli tájékoztatásnál ez olvasható Afganisztánról: „Tájékoztatjuk a magyar állam-

³⁰ Dercsényi Dávid: *Rákérdeztünk, miért játszotta ki a miniszter a romakártyát*, 2015. május 22.

http://hvg.hu/itthon/20150522_Rakerdeztunk_miert_jatszotta_ki_a_miniszter

³¹ MTI: *Székapta Orbánt a külföldi sajtó*, 2015. május 20.

<http://valasz.hu/uzlet/nagyon-nekiment-orbannak-a-kulfoldi-sajto-112785>

³² *Hvg.hu: Francia lap: „Orbán Viktor táplálja az idegengyűlölet növekedését”*, 2015. május 20.

http://hvg.hu/vilag/20150520_Francia_lap_Orban_Viktor_taplalja_az_ideg

³³ *MNO: Folyamatosan küldik haza a koszovóiakat az EU tagállamai*, 2015. május 24. <http://mno.hu/kulfold/folyamatosan-kuldik-haza-a-koszovoiakat-az-eu-tagallamai-1287750>

³⁴ *Haszanz: A kormány szívében van irgalom...*, 2015. május 22.

<http://444.hu/2015/05/22/szamhaboruba-kezdet-a-menekultek-ellen-harcol-a-kormany/>

polgárokat, hogy az ország egész területére jellemző háborús helyzetre és a terrormerényletek veszélyére tekintettel Afganisztán az utazás és ott tartózkodás szempontjából az »I. nem javasolt« kategóriába tartozik.”

A HVG május 22-én közölt egy hosszabb interjút a brüsszeli Európai Politika Központ (EPC) migrációs és mobilitási politikáért felelős igazgatójával, Yves Pascouau-val. Véleménye szerint teljesen nyilvánvalóak a határok: *„ha valakit nem üldöznek, vagy nem áll fenn a veszélye, hogy üldözzék a hazájában, akkor az az ember nem menekült. Menekült például, aki a háború elől menekül, mondjuk, Szíriából, de menekültek lehetnek a koszovói romák is. Aztán van egy másik kategória, amely azokat az embereket foglalja magába, akiket nem üldöznek, de szeretnének egy jobb életet egy új országban. Ezek az emberek a migránsok”*³⁵. Mint arra Bernáth és Messing is kitér, a jog és a szakpolitika egyértelműen elkülöníti a bevándorló és a menekült kategóriáját: *„A szigorú szabályozás miatt a magyarországi bevándorlás európai összehasonlításban jelentéktelen mértékű, ugyanakkor erősen emelkedik a Magyarországra érkező, itt menekültstátust kérők száma. 2014-ben e csoport nagyjából fele háborús övezetektől (Szíriából, Afganisztánból, Szomáliából) érkezett, de a másik feléről (a Koszovóból érkezőkről) is csak alapos vizsgálat állapíthatja meg, hogy üldözték-e hazájában vagy sem.”*³⁶

Érdekes a Magyarországon élő törökök helyzete a „migránspolitikai” fényében. Május 28-án látott napvilágot a hír, amely szerint egy óriásmecsetet terveznek építeni Budapesten, amelyet nem ellenezne a kormány. Úgy vélik, hazánkban sok a török, vallásos diák, akik számára nincs hely, ahol a vallásukat gyakorolhatnák. *„Ez az a kérdés, amivel foglalkozni kell”* – mondta a miniszterelnök.³⁷ A cikk arra is kitér, hogy Orbánnak nincs igaza abban, hogy a muszlim diákoknak ne lenne hol imádkozniuk. A *valasz.hu*-n is beszámolnak a tervekről, kiemelve, hogy *„elsőre furcsának tűnhet, amikor a kormányfő épp a bevándorlás elleni harcot helyezi politikájának közép-*

³⁵ B. Simon Krisztián: *„Ha egy politikus keveri a kategóriákat, az direkt van”*, 2015. május 22.

http://hvg.hu/itthon/20150522_Ha_egy_politikus_keveri_a_kategoriakat_az

³⁶ Bővebben lásd: Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015, 8-9.

³⁷ Heti Válasz: *Jönnek a törökök? Heti Válasz* (nyomtatott), 2015. május 28., 17-19.

pontjába, de a mecsetépítés támogatása beleillik a kormány külpolitikájának keleti nyitást szorgalmazó ideológiájába.”³⁸

Az ellendiskurzus a napjainkban is államilag elismert kisebbségekre való hivatkozáson kívül a történeti központú érvelés révén igyekszik Magyarország multikulturális mivoltát alátámasztani. A továbbiakban azt mutatom be, ahogyan az egyes médiumok megjelenítik ezt az aspektust. Az *Index* már rögtön az első EP-vitát követő cikkében megpedzegeti, hogy Orbán Viktor olyan kijelentést tett, „amelynek fényében Magyarország eddigi történelme, az Osztrák-Magyar Monarchia bukása és Trianon is érdekes megvilágításba kerül”³⁹. Ezt követő egyik bejegyzésükben pedig a Migráns Szolidaritás Csoport tüntetése és a *bevándorlovagyok* nevű tumblr oldala kapcsán említésre kerül, hogy olyan nagy elődjeinket is hazaküldené a mostani kormány, amilyen Bartók Béla, Karády Katalin, Kossuth Lajos vagy éppen Árpád vezér volt.⁴⁰ Május 20-án már olyan figyelemfelkeltő címmel jelentettek meg cikket, minthogy „Orbán ezzel megbukna a történelemérettségén”. Ebben azt taglalják, hogy „az olyan mondatokkal, hogy »Magyarország egy homogén ország, kultúrájában, gondolkodásmódjában, civilizációs szokásaiban meglehetősen homogén képet mutat«, éppen a nemzetinek tartott kormánya egyik fő toposzát, a trianoni tragédiát, és annak máig tartó hatását kérdőjelezte meg. Magyarország ugyanis csak Trianon árán vált multikulti országból többé-kevésbé homogén nemzetállammá.”⁴¹ Ezt követően különböző népeket (németek, olaszok, franciák, örmények, románok, jászok, besenyők, vendek) sorolnak fel, akik különböző szaktudást hoztak magukkal a történelem egyes korszakai alatt, és

³⁸ Zsuppán András: *Nem a bevándorlásra...*, 2015. május 28.

<http://valasz.hu/itthon/nem-a-bevandorlasra-de-igen-a-budapesti-mecsetepitesre-113073>

³⁹ *Index*: *Orbán: sosem voltunk multikulturális társadalom*, 2015. május 19.

http://index.hu/kulfold/eurologus/2015/05/19/orban_sosem_voltunk_multikulturalis_tarsadalom/

⁴⁰ Thüringer Barbara: *A bevándorlóellenes kormánypropaganda ellen tüntetnek este*, 2015. május 19.

http://index.hu/belfold/2015/05/19/a-bevandorloellenes_kormanypropaganda_ellen_tuntetnek_este/

⁴¹ Földes András – Tóth Gergely: *Orbán Viktor ezzel most megbukna a történelemérettségén*, 2015. május 20.

http://index.hu/belfold/2015/05/20/orban_viktor_multikulturalizmus_magyarorszag_tortenelem_strasbourg/

azt is kiemelik, hogy a 13. század közepéig lényegében háborítatlanul éltek muszlimok Magyarország területén is. Arra is kitérnek, hogy a Hódoltság alatt lényegében megszűnt a magyar többségű társadalom. A cikket azzal a gondolattal zárják, hogy csak „*Trianon után vált az etnikai egység, a »tiszta« magyarság hajszolása igazi nemzeti bolondériává*”⁴².

A HVG is beszámolt a már említett Migráns Szolidaritás Csoport tüntetéséről: „*Árpád is terrorista volt?*”⁴³, teszik fel a kérdést a beszámoló címében, majd pár nappal később a Magyar Helsinki Bizottság vendégszerzője azt az esetet hozza fel példaként, hogy 1989-ben „*Romániából és az NDK-ból érkező menekültek tízezreinek segítettek a polgárok, majd a hatóságok is. 1991-ben Antall József pedig kockázatot vállalva is védelmet ajánlott a délszláv háborúk üldözötteinek.*”⁴⁴ A *Mandinernél* is kritikusan viszonyulnak a történetekhez, Kardos Gábor, a 444 alapítója publicisztikájában teszi fel azt az inkább csak költői kérdést, hogy „*milyen alapon osztjuk az észet mi magyarok, akik itt bevándorlók vagyunk saját történelmi verzióink szerint is, ahogy az iskolában szépen megtanultuk a Honfoglalás fejezetnél.*”⁴⁵

A leírtakból megállapítható, hogy a kormányzati szereplők a gazdasági- és belpolitikai érdekek, valamint a társadalmi érzékenység álcájának beszédmódján keresztül elsősorban a roma kisebbségről való gondoskodás hangsúlyozásával kívánják a menekültkérdés problematikáját háttérbe szorítani. Ezzel szemben az ellendiskurzust képviselők, legfőképpen a kormánykritikus újságírók, de bizonyos mértékben az ellenzéki pártok tagjai is a valódi társadalmi érzékenység beszédmódján keresztül – amely felismeri, hogy a két problémakör nem ütheti ki egymást – szólnak az olvasókhöz. A 444 újságíróinak beszédmódja kissé kilóg a sorból, náluk a társadalmi érzékenységet sokszor háttérbe szorítja az *ironikus kormánykritikus* beszédmód: „*Magyarország már csak azért sem tudja befogadni a gazdasági menekülteket, mert gondoskodnia kell egy rakás fölösleges fut-*

⁴² Uo.

⁴³ Hvg.hu: „*Árpád is terrorista volt?*”, 2015. május 19.

http://hvg.hu/itthon/20150519_konzultacio_elleni_tuntetes

⁴⁴ Zádori Zsolt: *A fejestehen közbeszól...*, 2015. május 21.

http://hvg.hu/velemeney/20150521_A_fejestehen_kozbeszol_Orban_Viktor_oszin

⁴⁵ Kardos Gábor: *Kié Magyarország?* 2015. május 27.

http://mandiner.hu/cikk/20150527_kardos_gabor_kie_magyarország

ballstadion megépítéséről."⁴⁶ A történelmi tényekre támaszkodó beszédmód is a kormány menekültpolitikáját bíráló újságírók révén kerül előtérbe, kiegészítve az olyan szakértő civil szervezetek megszólalásaival, amilyen első sorban a Migráns Szolidaritás Csoport és a Magyar Helsinki Bizottság. Ők (különösen az előbbi) ezen beszédmód *radikálisabb változatát* képviselik az által, hogy a minél nagyobb hatás érdekében olyan nagy magyarok neveit hívják segítségül, amilyen például a honfoglaló Árpád vezér vagy Kossuth Lajos is volt. Összességében mindegyik ellendiskurzust alkotó beszédmódot *kormánykritikus* beszédmódként is jellemezni lehet, amely – mint az imént bemutattam – különböző változatokban érhető tetten az egyes cikkekben. Érdekesség, hogy kormánypárti oldalon kevés valódi érveléssel találkozhatunk a témakört illetően: a legtöbb kijelentés – mint amilyen a magyar nemzet homogenitása – mindenféle érvelés nélkül, mint mindenki által egyértelműnek vett tényként kerül kinyilatkoztatásra.

Politikai tematizáció

A következőkben azt veszem szemügyre, hogy milyen politikai és ideológiai fogalmak, esetenként vádak jelennek meg a diskurzusban résztvevők kommunikációjában. Az idetartozó leggyakoribb kijelentések a domináns kormányzati, illetve a főként újságírói, civil ellendiskurzus oldalán a következők: (1) A bevándorlás helyett inkább a hazai családok támogatására van szükség / A kormány durva xenofób (és rasszista) propagandát folytat. (2) Az illiberalizmus politikája látszik az egyetlen megvalósítható útnak / az illiberalizmus politikája nem egyeztethető össze a demokrácia fogalmával. Végül – bár ez inkább csak sugallat, mintsem konkrét kijelentések formájában jelenik meg a kormányzat oldalán – (3) A bevándorlók és a homoszexuálisok egyaránt deviáns csoportnak minősülnek. A bevándorlók és homoszexuálisok kérdését napirenden kell tartani, de ehhez szükséges egy bizonyos értékközösség.

⁴⁶ Sarkadizs: *Új magasságokba jutott a bevándorlás-vita...*, 2015. május 22. <http://444.hu/2015/05/22/uj-magassagokba-jutott-a-bevandorlas-vita-trocsanyi-szerint-mi-azert-nem-tudunk-gazdasagi-menekulteket-fogadni-mert-800-ezer-ciganyrol-kell-gondoskodnunk/>

A xenofóbia, vagyis idegengyűlölet hangsúlyozása nem meglepő módon főként a bevándorló-ellenes nemzeti konzultáció elleni civil tüntetés során hangsúlyozódik. „Bárki, aki ezt a konzultációt elolvassa, rögtön rá fog jönni, hogy ez a kampány durva xenofób propaganda. Sorozatosan megsérti az etikus közvélemény-kutatás szabályait, elfogult válaszlehetőségeket tartalmaz, aláássa a demokratikus döntéshozatalt, és az a célja, hogy növelje a félelmet és az idegenellenességet a magyar társadalomban a migránsok hamis megvádolásával”⁴⁷ – idézi az *Index* és a *HVG* is a MigSzol által szervezett esemény Facebook-oldalát. A demonstráción Kőszeg Ferenc, volt országgyűlési képviselő, a Magyar Helsinki Bizottság emberi jogi szervezet alapítója, és Barna Margit, a MigSzol tagja is beszédet mondott. A xenofóbia és vele összefüggésben a multikulturalizmus ellenideológiája nemcsak hazánkban, hanem az európai országok többségében is erősödik az utóbbi években. Így van ez többek között Hollandiában és Dániában is, ahol a bevándorlásra adott kulturalista és nacionalista válasz a dán társadalom önképét sem hagyta változatlanul.⁴⁸ A nemzeti konzultációval párhuzamban érdekesnek tartom megemlíteni a dániai *Ekstra Bladet* című tabloid lap migránsokkal szembeni kampányát, amely népszavazást követelt arról, hogy Dániának multietnikus országgá kellene-e válnia. A szerkesztő amellett érvelt, hogy a dánokat sosem kérdezték meg arról, hogy elfogadják-e a külföldiek bevándorlását. A magyar kormányhoz hasonlóan úgy tállalták a kampányt, mint egy jelentős eseményt, amely döntő demokratikus funkcióval szolgál.⁴⁹ A nemzeti konzultáció utolsó kérdése például így hangzik: „Egyetért-e Ön a magyar kormánnyal abban, hogy a bevándorlás helyett inkább a magyar családok és a születendő gyermekek támogatására van szükség?”⁵⁰

⁴⁷ Thüringer Barbara: *A bevándorlóellenes kormánypropaganda ellen tüntetek este*, 2015. május 19.

http://index.hu/belfold/2015/05/19/a_bevandorloellenes_kormanypropaganda_ell_en_tuntetek_este/ és [Hvg.hu: „Árpád is terrorista volt?”](http://hvg.hu/20150519_konzultacio_elleni_tuntetes), 2015. május 19. http://hvg.hu/itthon/20150519_konzultacio_elleni_tuntetes

⁴⁸ Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i. m., 2016, 108.

⁴⁹ Feischmidt Margit – Hervik, Peter: *Mainstreaming the Extreme...*, i. m., 2015, 5.

⁵⁰ Hvg.hu: „Árpád is terrorista volt?” 2015. május 19. http://hvg.hu/itthon/20150519_konzultacio_elleni_tuntetes

A xenofóbiával szoros összefüggésbe hozható a rasszizmus vádja is, amelyet a kisebbségi tematizáció során már részlegesen érintettem Trócsányi László, igazságügyi miniszter érvelése kapcsán. Így a „*DK szerint bocsánatot kell kérnie, mert hazudott és megsértette a magyarországi cigányságot, a PM és az LMP szerint viszont azonnal le kell mondania, mert rasszista kijelentéseket tett*”⁵¹. Lakatos Béla, roma származású fideszes polgármester is úgy véli, „*a miniszter egyértelműen cigányellenes hangulatot kelt*”⁵². Trócsányi az MTI-nek eljuttatott közleményében határozottan visszautasította a rasszizmus vádját: „*Szerinte a diszkrimináció és a szegregáció ellen küzdeni kell, és ez csak széleskörű társadalmi összefogással valósítható meg.*”⁵³

Az illiberalizmus vádjával – amely kifejezést tulajdonképpen maga a kormány is gyakorta használja, és ennél fogva mondhatni legitimálja – szintén több sajtóanyagban találkozunk.⁵⁴ Egyik esetben a *valasz.hu* az EP ülésről beszámolva írja, hogy „*az illiberalizmussal kapcsolatos hozzászólások kapcsán Orbán leszögezte: a liberális gazdasági és társadalomszervezési elvek csődöt mondtak, ez okozta a válságot.*”⁵⁵ A másik cikkben, amelyet a *HVG* közölt annak kapcsán kerül a fogalom előtérbe, hogy „*1991-ben Antall József [...] kockázatot vállalva is védelmet ajánlott a délszláv háborúk üldözötteinek. Aztán két év sem telt el a miniszterelnök mohácsi beszéde után, és Boross Péter belügyminiszter már arról szónokolt, hogy »Magyarország megtelt«. Ezt tekinthetjük annak az »igének«, amely megteremtette, állami szintre emelte az idegen-*

⁵¹ Német Tamás: *A cigányok miatt nem kérünk a menekültekből*, 2015. május 22. [http://index.hu/belfold/2015/05/22/a_ciganyok_mia...
kbol/](http://index.hu/belfold/2015/05/22/a_ciganyok_mia...)

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Fareed Zakaria 1997-ben, a *Foreign Affairs* hasábjain az illiberális demokráciát abban határozta meg, hogy azt jóformán csak a szabad választások teszik különbözővé az önkényuralomtól. Orbán Viktor még 2014-ben Tusnádfürdőn juttatta kifejezésre, hogy illiberális államot kíván építeni, azóta visszatérő vád az illiberalizmus a kormány politikájával szemben. Bővebben: Sárközi Máttyás: *Mi az illiberális demokrácia?* 2015. március 1. <http://valasz.hu/publi/mi-az-illiberalis-demokracia-110005> és Halmos Máté: *Ez Orbán új államideálja*, 2014. július 29. http://index.hu/belfold/2014/07/29/ez_orban_uj_allamidealja/

⁵⁵ MTI: *Orbán Viktor: Európa maradjon az európaiaké!* 2015. május 19. <http://valasz.hu/vilag/orban-viktor-europa-maradjon-az-europaiake-112764>

*elhárítást. Ma ezt »kökemény illiberális migrációs politikának« nevezik.*⁵⁶ Ez az írás a korábban már említett Helsinki Bizottság (akik a kormány menekültpolitikája elleni tüntetések szervezésében is aktívan részt vettek) egyik tagjának, Zádori Zsoltnak a publicisztikája. Szintén a HVG heti képes beszámolójában találkozni egy, a miniszterelnököt ábrázoló fényképpel, melynek képaláírásában az szerepel, hogy *„a magyar miniszterelnök úgy gondolja: pechesek az unió képviselői, mert nem értik a magyar nyelv szépségeit és finomságait. Szerinte a magyar nyelv, egy direkt nyelv, így például »az illiberális demokrácia magyarul teljesen jól cseng, angolul viszont úgy hangzik, mint egy vérvád«*”⁵⁷.

A náciizmus vádja szintén a HVG-nél kerül előtérbe, akik a vitáról való beszámoló során Rebecca Harms, német EP képviselő álláspontját is bemutatják, akit a nemzeti konzultáció nyelvezete a náci Németországra emlékeztet.⁵⁸ Az euroszepticismus fogalma, vagyis az EU intézményeivel szembeni kritikusság épp hogy csak feltűnik az *MNO Ilyen lehet az Európai Unió tíz év múlva* című írásában, melyben arra figyelmeztetnek, hogy *„Európában gonda nem látom módon megerősödtek az euroszeptikus pártok, gondoljunk csak a francia Nemzeti Front, vagy a radikális jobboldali Brit Függetlenségi Párt tavalyi győzelmére az európai parlamenti választásokon.*”⁵⁹

Bár a gender ideológia látszólag nincs közvetlen kapcsolatban a politikával, a homoszexualitást feltűnően sokszor hozzák összefüggésbe a bevándorlás, valamint a romák kérdésével, feltehetően azért, mert mind a bevándorlókat, mind a homoszexuálisokat, mind pedig a romákat deviánsnak tekinti a közvélemény. Pintér Bence, a *Mandiner* publicistája a következőket írja: *„Szóval Orbán bemond valami durvát [...]. Bevándorlók ne jöjjenek, a buzik maradjanak a négy fal között, legyen halálbüntetés, de nem is, inkább csak vita legyen róla,*

⁵⁶ Zádori Zolt: *A fejőstehén közbeszól...*, 2015. május 21.

http://hvg.hu/velemeny/20150521_A_fejostehen_kozbeszol_Orban_Viktor_oszin

⁵⁷ Hvg.hu: *Orbán, a tasli és a házasságot ünneplő melegek a hét képein*, 2015. május 23.

http://hvg.hu/nagyitas/20150523_het_kepei_nagyitas

⁵⁸ Hvg.hu: *Orbán összecsapott az Európai Parlamenttel...*, 2015. május 19.

http://hvg.hu/itthon/20150519_Hogyan_reagálnak_Strasbourgban_Orban_erve

⁵⁹ Ruzsbaczky Zoltán: *Ilyen lehet az Európai Unió tíz év múlva*, 2015. május 20.
<http://mno.hu/eu/ilyen-lehet-az-europai-unio-tiz-ev-mulva-1287139>

mert hát na."⁶⁰ Ebben arra utal, amire a HVG cikke is kitér, vagyis, hogy „*Orbán Viktor előbb Debrecenben, majd Strasbourgban tett emlékezetes kijelentéseket melegekről, bevándorlókról és a határainkról*”⁶¹. Hasonlóan számol be az eseményekről a 444 újságírója is, amikor azt írja, „*múlt héten nagyot ment Orbán Viktor Debrecenben: 21 milliárdos főpályaudvart adott a városnak, ígéretet tett a menekülttábor bezárására és még a melegek magyarországi helyzetéről is szó volt.*”⁶² Puzsér Róbert *Mandinerre* írott publicisztikája *Az undor joga, avagy a megélhetési homofóbia természetrajza* címet viseli. Mint írja, „*a halálbüntetés, a bevándorlás és a homoszexualitás egyaránt olyan témák, amelyekről lehet és kell is beszélni, ehhez azonban nélkülözhetetlen bizonyos értékközösség, egy minimálisan közös nevező.*”⁶³ Bayer Zsoltot, a vitatott szakmai tevékenységű újságírót kritizálja, aki véleménye szerint „*ugyanazzal a dühvel és megvetéssel ír homoszexuálisok tízezreiről, mint azokról a cigányok-ról, akik Szögi Lajost meglincseltek Olaszliszván.*”⁶⁴

Megállapítható, hogy a politikai tematizáció során alkalmazott beszédmódok nagyrészt megfeleltethetők a kisebbségi tematizáció során talált beszédmódokkal és szimbolikus pozíciókkal. Például a kormány, a kisebbségeknél látottakhoz hasonlóan, itt is a nemzeten belül élők érdekeire igyekszik helyezni a hangsúlyt, a *gazdasági- és belpolitikai érdekek*, továbbá a *társadalmi érzékenység álcájának* beszédmódján keresztül. Ezt egészíti ki egyfajta *illiberális gazdaság- és társadalompolitikai* beszédmód, amely szerint a liberális demokrácia törekvései megbuktak, és az illiberális politika legitimitására van szükség. A *valódi társadalmi érzékenység* beszédmódja jelenik meg az ellenzéki pártok hozzászólásaiban (bár őket kétségkívül saját pártérdekeik is motiválják), valamint a Helsinki Bizottság tagjának

⁶⁰ Pintér Bence: *Megint meghallgatták Orbánt. De minek?* 2015. május 20.

http://mandiner.hu/cikk/20150520_pinter_bence_megint_meghallgattak_orbant_de_minek

⁶¹ Hvg.hu: *Orbán, a tasli és a házasságot ünneplő melegek a hét képein*, 2015. május 23.

http://hvg.hu/nagyitas/20150523_het_kepei_nagyitas

⁶² Botos Tamás: *Orbán: Most kell férfiasnak lenni...*, 2015. május 26.

<http://444.hu/2015/05/26/orban-szekesfehervar/>

⁶³ Puzsér Róbert: *Az undor joga...*, 2015. május 27.

http://media.mandiner.hu/cikk/20150527_puzser_robert_az_undor_joga_avagy_a_megelhetesi_homofobia_termeszetrajza

⁶⁴ Uo.

állásfoglalásában, és bizonyos mértékig a *Mandiner* publicisztikájában. Az *ironikus kormánykritikus* álláspontot ezúttal inkább a *HVG*, mintsem a 444 képviseli, fenntartva persze, hogy alapvetően mindegyik ellendiskurzushoz tartozó beszédmód *kormánykritikusnak* minősül. A *történelmi tényekre támaszkodó* beszédmód sokkal inkább háttérbe szorul, mint az előzőekben, azonban a *társadalmi érzékenység álcájához* hasonlóan kiforgatott módon a kormánypárti oldalon is megjelenik, amikor a liberális politikák bukásáról beszélnek.

Szimbolikus földrajzi tematizáció

Szimbolikus földrajzi tematizáció alatt első sorban Nyugat- és Kelet-Európa, valamint az elképzelt Nyugat és az elképzelt Közel-Kelet között fennálló, a kormánypárt által gyakorta hangoztatott ellentéteket értem. Ebből kifolyólag a leggyakoribb kijelentések a domináns, valamint az ellendiskurzus részéről: (1) Nyugat- és Kelet-Európa között alapvető kulturális-történelmi különbségek állnak fent: a gyarmattartó nemzetekkel ellentétben Magyarország nem szokhatott hozzá a nagyszámú bevándorlókhoz / Bár Magyarország sosem volt gyarmattartó állam, a gyarmatosítók jóléti civilizációjában osztozunk, ennél fogva felelősséggel tartozunk. (2) A Nyugat és a Közel-Kelet között olyan civilizációs különbségek állnak fent, ami miatt a bevándorlók beilleszkedése lehetetlen / A Közel-Keleten uralkodó állapotokért nemcsak az Iszlám Állam, hanem a Nyugati hatalmak is felelősek. A következőkben tehát az említett kijelentésekhez kapcsolódó megszólalásokat veszem górcső alá.

A Magyarország multikulturális mivoltát tagadó diskurzus egyik leggyakrabban visszatérő dichotómiája „Nyugat” és „Kelet” alapvető differenciája, amely kettős értelemmel bír. Az *Index* Orbán kijelentéséhez kapcsolódóan számol be arról, hogy „*a miniszterelnök Nyugat- és Kelet-Európa közötti kulturális-történelmi különbségekkel magyarázta a bevándorlás körül mostanában kialakult európai vitát.*”⁶⁵ Ebben a kontextusban kerülnek előtérbe a volt gyarmattartó hatalmak, illetve a gyarmatosítói múlttal nem rendelkező nemzetek is az összes vizsgált médiumban, a *Magyar Nemzetet* kivéve. A konflikt-

⁶⁵ *Index: Orbán: sosem voltunk multikulturális társadalom*, 2015. május 19. http://index.hu/kulfold/eurologus/2015/05/19/orban_osem_voltunk_multikulturalis_tarsadalom/

tus, mint Orbán kifejtette, abban áll, hogy „*Európában vannak olyan volt gyarmattartó országok, ahol hozzászoktak ahhoz, hogy a volt gyarmatokról nagyobb számban érkeznek bevándorlók. Magyarország nem ilyen ország.*”⁶⁶

A neorasszizmus központi témái a nem-nyugati, tehát a nem-európai kultúrák inkompatibilitásához való ragaszkodás, annak az ideája, hogy egyfajta embercsoport között élni a természetes, és az, hogy a hajlandóság és a jog a saját kultúra, továbbá a terület megvédésére ösztönös dolog.⁶⁷ A későbbi cikkekben ennek megfelelően inkább már nem Nyugat és Kelet-Európa, hanem sokkal inkább Európa (mint a fejlett, nyugati civilizáció) és a Közel-Kelet (mint fejletlen, civilizálatlan terület) ellentéte kerül előtérbe. A *Magyar Nemzet Online* egyik cikkében kiemeli: „*Több helyen a Közel-Keleten – mindenekelőtt Irakban, Szíriában és Líbiában – ősi keresztény közösségek elüldözése és megsemmisítése zajlik.*”⁶⁸ Ugyanakkor egyes szakértők bevonásával a nyugati világ felelőségét is elismerik a Közel-Keleten uralkodó állapotokért, ilyenek például a kisebbségek veszélyeztetettségét tárgyaló cikkek: „*A Fenyegetett népek címet viselő tanulmány szerint ugyanis a helyzet romlott, amiért elsősorban az Iszlám Állam, illetve az elnyomó rendszerek okolhatók. Kérdésünkre azonban Lattimer hozzátette, a Közel-Keleten vagy Észak-Afrikában uralkodó állapotokért a nyugati hatalmak is felelősek.*”⁶⁹ A *Mandiner Kié Magyarország?* című hosszabb publicisztikájában ennél sokkal erőteljesebben fogalmaz: „*Lássuk be szépen: ezt a globális egyenlőtlenséget és a róla szóló manipulatív médiapropagandát nem a gyarmatosított népek tartják fenn, hanem az a nyugati civilizáció, melyhez tartozónak valljuk magunkat. [...] Nyilvánvaló, hogy a gyarmatosítás rendszerét és egyenlőtlen feltételeit máig glo-*

⁶⁶ Bede Márton: *Orbán: a magyarok mondhassák meg...* 2015. május 19. <http://444.hu/2015/05/19/orban-a-magyarok-mondhassak-meg-hogy-legyenek-e-bevadorlok-magyarorszagon-mti-hir/>

⁶⁷ Feischmidt Margit és Hervik, Peter: *Mainstreaming the Extreme...*, i. m., 2015, 7.

⁶⁸ MNO: *Ban Ki Mun nem támogatja...*, 2015. május 27. <http://mno.hu/kulfold/ban-ki-mun-nem-tamogatja-az-embercsempeszek-hajoinak-megsemmisiteset-1288161>

⁶⁹ Buzna Viktor: *Egyre nagyobb veszélyben a kisebbségek*, Magyar Nemzet (nyomatott), 2015. május 21, 1. és 15. és Buzna Viktor: *Egyre nagyobb veszélyben a kisebbségek*, 2015. május 21. http://mno.hu/magyar_nemzet_kulfold/egyre-nagyobb-veszelyben-a-kisebbségek-1287205

bálisan fenntartó rendszerben a bevándorlás problémáiért sokkal súlyosabb felelősség terheli a multikultit propagáló hagyományos gyarmattartó országokat.”⁷⁰ Az ő ellendiskurzusuk arra mutat rá, hogy noha Magyarország sosem tartozott a gyarmattartók közé, azáltal, hogy európaiként kivesszük részünket a jóléti civilizációból, a gyarmatosítók oldalán vagyunk, épp ezért pedig felelősséggel tartozunk. Hasonló álláspontot képvisel a HVG-ben megjelent Szent-Iványi István külpolitikai szakértő cikke is, aki szintén a történelmi múltat hívja segítségül, és párhuzamot állít az 1956-os magyarok és napjaink bevándorlói között. „*Akik Szíriából, Irakból az Iszlám Állam fegyveresei elől menekülnek, és akiknek az élete közvetlen veszélynek van kitéve, azoknak a visszatoloncolása nem száradhat egyetlen tisztességes magyar lelkén sem. Ezeknek az embereknek a sorsa nagyon is összehasonlítható a szovjet tankok elől elmenekült magyarok sorsával.*”⁷¹

A vallást mind a domináns, mind az ellendiskurzus képviselői felhasználják saját álláspontjuk védelmére. A *Mandiner* többek között idézi Orbán azon újságírói kérdésre adott kijelentését is, hogy „*Magyarországnak keresztény nemzeti kormánya van, »van irtalom a szívéinkben«.* Ezért az üldözötteket be fogjuk fogadni.”⁷² A 444 is közölt egy hasonló cikket, A *kormány szívében van irtalom, de abból azért elég kevés jut a valódi menekülteknek* címmel.⁷³ A másik oldalon az *Index* MigSzol-tüntetésről szóló beszámolójában kiemeli, hogy a magyar nyelvű táblák egyikére azt írták: „*Jézus is egy migráns*”⁷⁴. Kardos Gábor a *Mandineren* megjelent már említett, *Kié Magyarország?* című publicisztikájában is terítékre kerül egyfajta

⁷⁰ Kardos Gábor: *Kié Magyarország?*, 2015. május 27.

http://mandiner.hu/cikk/20150527_kardos_gabor_kie_magyarorszag

⁷¹ Szent-Iványi István: *Még egy ilyen győzelem...*, HVG (nyomtatott), 2015. május 28., 65.

⁷² *Mandiner: Orbán: Nem lehet közös nevező bevándorlásügyben*, 2015. május 19.

http://mandiner.hu/cikk/20150519_orban_nem_lehet_kozos_nevezo_bevandorlas_ugyben

⁷³ Haszanz: *A kormány szívében van irtalom...*, 2015. május 22. <http://444.hu/2015/05/22/szamhaboruba-kezdt-a-menekultek-ellen-harcol-a-kormany/>

⁷⁴ *Index: Orbán: sosem voltunk multikulturális társadalom*, 2015. május 19.

http://index.hu/kulfold/eurologus/2015/05/19/orban_sosem_voltunk_multikultura_lis_tarsadalom/

vallási szemlélet. Alapvetően amellel érvel, hogy nemcsak a magyarok és a hazánkban élő embereké az ország. Mint írja, a kereszténység alapján „*még egyértelműbbnek kellene lennie, hogy kié »az ország, a hatalom és a dicsőség«, amire naponta hívő emberek százmilliói mondanak áment*”⁷⁵.

Úgy tűnik, a földrajzi tematizáció során a kormányzati szereplők már egyre inkább a *történelmi tényekre támaszkodó* beszédmodot hívták segítségül. Ezt egészítette ki a vallás kapcsán megjelenő, általam *moralizáló* beszédmodnak nevezett stratégia. *Moralizáló és történelmi tényekre támaszkodó* beszédmoddal találkozunk az ellendiskurzus szakértői oldalán is, amikor egyfajta sorsközösséget vállalva az egykor szovjet tankok elől menekülő magyarokat párhuzamba állítják a napjainkban hazánkba érkező menekültekkel. Ehhez szorosan kapcsolódik a *társadalmi felelősség* hangsúlyozása az újságírói publicisztikákban, vagyis az, hogy a nyugati civilizációhoz való tartozással mi, magyarok is felelősségre vonhatók vagyunk a jelenlegi állapotokért. A 444 cikkeiben ismételt az *ironikus kormánykritikus* beszédmod érhető tetten (amely eleve is jellemző a hírportál stílusára), míg a civil szervezeteket képviselő Migráns Szolidaritás Csoport az olyan megnyilatkozásokkal, minthogy „*Jézus is egy migráns*”, tovább mélyíti a kisebbségi tematizáció során már látott, nagyhatású *radikális történelmi* beszédmodot.

A diszkurzív stratégiák

A „*»diszkurzív stratégiák« egymást kizáró kijelentések közötti választásként foghatók fel. Egy adott pozícióban lévő szereplő ezeket a stratégiákat követi, amikor csak a pozícióhoz tartozó kijelentéseket használja, a többit nem*”⁷⁶. A diszkurzív stratégiák annak is bizonyítékaul szolgálnak, „*hogy a diskurzusban nem problémák megtárgyalása, hanem nézőpontok stratégiai érvényesítése folyik*”⁷⁷. Ezek a stratégiák már pusztán a beszédmodok elemzéséből jól kirajzolhatók, ebben a fejezetben csak egyértelműsíteni kívánom őket. Csigó Péterhez hasonlóan én is egymással szembe állítva mutatom be a kor-

⁷⁵ Kardos Gábor: *Kié Magyarország?*, 2015. május 27.

http://mandiner.hu/cikk/20150527_kardos_gabor_kie_magyarország

⁷⁶ Csigó Péter: *A gazdasági stabilizációs diskurzus...*, i. m., 1998.

⁷⁷ Uo.

mányzati és ellenzéki oldalon talált stratégiákat. Ellenzéki oldal alatt nem a szigorú értelemben vett politikai, hanem a kormány tevékenységét bíráló újságírókat, civil szakértőket is magába foglaló szereplőket értem. Az azonos számú stratégiák egymás ellenstratégiáiként értelmezhetők, először a kormányzati, majd az ellenzéki oldalon találtakat közlöm:

(1) A romák és menekültek szembehelyezése / A menekültek és romák egymás mellett kezelése. (2) A belső társadalmi problémákra való fókuszálás / A komplex problémakezelés hangsúlyozása. (3) A menekültekkel kapcsolatos kategóriák keverése / A kategóriák szétválasztása. (4) A magyar nemzet homogenitásának hangsúlyozása / A magyar nemzet (egykori) multikulturalitásának hangsúlyozása. (5) Az illiberális politika legitimitása / A liberális demokrácia fenntartása. (6) Nyugat-Európától való elhatárolódás / Nyugat-Európa-hoz való tartozás. (7) A Keletről érkező menekültek elutasítása civilizációs alapon / A Keletről érkező menekültekkel való sorsközösség vállalása.

Összegzés

Ahogy ezt már a tanulmány bevezetőjében megelőlegeztem, Orbán Viktornek az Európai Parlamentben tett, a multikulturalizmust elutasító kijelentése nagy sajtóvisszhangot kapott, és sok más, látszólag nem szorosan egymáshoz kapcsolódó, ám annál fontosabb társadalmi aspektust is a felszínre hozott. A vizsgált tematizációkkal összefüggő kijelentések egyaránt megjelentek mind a kormány által képviselt uralkodó, mind pedig a kormánykritikus újságírók, szakértő civil szervezetek és ellenzéki pártok által formálódó ellendiskurzus esetében. Az egyes beszédmódok között nem feltétlen figyelhető meg éles elkülönülés egyazon oldalon belül – sőt, esetenként a két oldal között sem (lásd *történelmi tényekre támaszkodó*) –, azok sokszor egymással keveredve érhetők tetten. Ugyanakkor az ellendiskurzus a domináns diskurzussal szemben változatosabb beszédmódok segítségével konstruálódik. A kormányzati diskurzus kétségkívül kizáró jellegű, szereplői kijelentéseik és beszédmódjuk révén saját szimbolikus pozíciójukat kívánják megerősíteni, de nincsenek ezzel másképp az ellendiskurzus képviselői sem. Jól érzékeltethető mindez, ha összefoglalom az elemzés során általam talált diszkurzív stratégiákat. Ezek az egyes kijelentésekhez hasonlóan egymással

szembehelyezhető, és középpontjukban a legtöbbször említett fogalmak és témakörök állnak, úgy mint: a romák és a menekültek viszonya, a belső, valamint kívülről érkező társadalmi problémák, a menekültekkel összefüggő kategóriahasználát, a magyar nemzet multikulturalizmushoz való viszonya, a demokrácia különböző formái, végül, de nem utolsó sorban Magyarország Nyugat-Európához, illetve Közel-Kelethez való viszonyulása.

Bernáth és Messing a hírmédia tudósításainak elemzése által azt vizsgálták, hogy az újságírók többsége tudott-e a menekült kérdéssel kapcsolatban szakmai sztereotípiák szerint dolgozni, továbbá voltak-e olyan, a kérdésben megszólaló szereplők, akik függetleníteni tudták magukat a politikai arénától. Míg ők arra a következtetésre jutottak, hogy a kormányzati diskurzussal szemben alternatív értelmezések nem tudtak nagy nyilvánossághoz jutni a kampány első hónapjában⁷⁸, addig saját elemzéséből – melynek bázisa jó pár hónappal későbbi sajtóanyagokból áll – úgy tűnik, hogy az alternatív értelmezések a kormánykritikus újságírók és a civil szervezetek képviselőiben már egyre inkább felszínre tudtak kerülni, azonban a politikai arénától való függetlenítés (nem meglepő módon) továbbra is csak hiú ábránd maradt.

Az emancipációs diskurzusokról szóló tanulmányában Feischmidt Margit rámutat, hogy beszédével Orbán Viktor beszállt a multikulturalizmus körül immár tíz éve zajló európai vitába, és elfoglalta a helyét azok között, akik a tagadást vallják. Továbbá, mint azt saját elemzésem is alátámasztja, kísérletet tett arra, hogy kijelölje Magyarország helyét egy, a multikulturalizmus körül kialakított fogalmi mezőben. Azt a lehetőséget, hogy a multikulturalizmus-bumeráng beviharzott a magyarországi közbeszédbe, a kormányzati kommunikáció kritikusai kifejezetten a kormányfő kritikájára tudták hasznosítani. A magyarországi multikulturalizmus időszerűvé tételére azonban nem fordítottak figyelmet, ahogyan arra sem, hogy megteremtsek nemzetközi szintű kapcsolódásait.⁷⁹ Pedig találkozni több olyan publicisztikával (és egy interjúval) is, amelyek nyíltan tárgyalják a multikulturalizmus kérdéskörét, ezek azonban mindig kritikus felhangon és félreértésekre alapozva közelítenek felé. A *Heti Vá-*

⁷⁸ Bernáth Gábor – Messing Vera: *Bedarálva...*, i. m., 2015, 7.

⁷⁹ Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i.m., 2016, 106–107.

laszban egy interjú jelent meg Hász Róbert, szerb-magyar faluból származó íróval új regénye, az *Ígéretföld* kapcsán.⁸⁰ Arra a kérdésre, hogy a Kárpát-medencében valódi multikulturalizmussal találkozunk-e igennel válaszol, mert bár mások a szokások és a mentalitás, a különböző népek képesek együtt élni, és véleménye szerint ez kellene, hogy követendő mintául szolgáljon. Azt azonban kiemeli, hogy ezekben az etnikumokban közös, hogy mind a keresztény európai kultúrkörhöz tartoznak. Azt is elmondja, hogy szerinte félreértelmezik a multikulturalizmust, mivel álláspontja szerint az nem azt jelenti, hogy hirtelen beözönlik rengeteg bevándorló Európába, hanem azt, ahol a népek évszázadok alatt megtanulták elviselni egymást. Példaként Erdélyt és a Vajdaságot hozza fel. Feischmidt Margit szerint egy autochton és többnyire történeti félreértésekre épülő „valódi multikulturalizmus” mellett érvel, miközben a migránsokkal kapcsolatban egyértelműen a stigmatizációs beszédmódot folytatja.⁸¹ Kardos Gábor sokszor előkerült, *Mandíneren* publikált cikkében⁸² ugyancsak historizál, amikor a multikulturalizmus helyett új fogalmat alkotva a plurietnikus ország mellett teszi le a voksát, amelynek klasszikus példájaként a Monarchiát emlegeti fel. Nézőpontja szerint a „multikulti” az anglo-amerikai modell uralmával egyenlő, amely hagyományosan nem jellemző Közép-Európára. Ennek következményeként a multikulturalizmust egy antiglobalista álláspontból, szándékos vagy szándékolatlan csúsztatásokkal élve bírálja.⁸³

A tanulmány zárásaként kitérnék arra a jelenségre, ami az elemzés során is bebizonyosodott: a magyarországi politikai életben is egyre inkább megfigyelhető a szélsőségek mainstreamesedése, vagyis az a folyamat, amely során a populista szélsőjobb és a demokratikus politikai rendszer között egyfajta alkalmazkodás megy végbe. Az eltolódás a radikális jobboldaltól a mainstream irányába a migránsokról szóló nyilvános beszédek újrakörvonalazásában ölt testet Európa legnagyobb részén, illetve a romákról szóló diskurzusban

⁸⁰ Heti Válasz: *Félreértik a multikulturalizmust*, *Heti Válasz* (nyomtatott), 2015. május 28., 50–52.

⁸¹ Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i.m., 2016, 107.

⁸² Kardos Gábor: *Kié Magyarország?*, 2015. május 27.

http://mandiner.hu/cikk/20150527_kardos_gabor_kie_magyarország

⁸³ Feischmidt Margit: *A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról*, i.m., 2016, 107.

Közép- és Kelet-Európa területein.⁸⁴ A szélsőségek mainstreamesedésének következtében egyre elfogadottabb lesz az intolerancia, továbbá a rasszizmus is, amely mindenképpen aggodalomra ad okot egy társadalomkutató számára.

Felhasznált irodalom

Bernáth Gábor – Messing Vera: Bedarálva A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. In: *Médiakutató*, 2015, 4. szám, 7–17.

http://mediakutato.hu/cikk/2015_04_tel/01_menekultek_moralis_panik.pdf?#search=bern%C3%A1th+g%C3%A1bor
(Utolsó letöltés: 2016. 12. 06.)

Colombo, Enzo: Multiculturalism: An overview of multicultural debates in western societies. In: *Current Sociology Review*, Vol. 63(6). szám, 2015, 801–824.

Csigó Péter: A gazdasági stabilizációs diskurzus. A konszolidáció diskurzusa. In: *Szociológia.hu*

<http://www.szociologia.hu/dynamic/9803csigo.htm> (Utolsó letöltés: 2016. 12. 06.) A tanulmány eredeti megjelenése: *Szociológiai Szemle*, 1998, 3. szám, 121–151.

Feischmidt Margit – Hervik, Peter: Mainstreaming the Extreme: Intersecting Challenges from the Far Right in Europe. In: *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 2015, Vol. 1, No. 1, 3–17.

http://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/80/pdf_1 (Utolsó letöltés: 2016. 12. 06.)

Feischmidt Margit: A kritikai és emancipációs diskurzusok megújulásáról. In: *Socio.hu*, 2016, 2. szám, 103–117.

http://socio.hu/uploads/files/2016_2/feischmidt.pdf
(Utolsó letöltés: 2016. 12. 06.)

⁸⁴ Feischmidt Margit és Hervik, Peter: *Mainstreaming the Extreme...*, i. m., 2015, 9–10.

- Glózer Rita: Diszkurzív módszerek. In: Kovács Éva (szerk.): *Közöség-tanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest-Pécs, Néprajzi Múzeum – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2007, 260–267.
- Glózer Rita: Diskurzuselemzés. In: Kovács Éva (szerk.): *Közöség-tanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest-Pécs, Néprajzi Múzeum – PTE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, 2007, 360–372.
- Juhász Valéria: A kvantitatív és kvalitatív módszer. In: *Egy internetes honlap, az iwiw szegedi felhasználóinak szociolingvisztikai vizsgálata, különös tekintettel a nemre és a korra* (részlet a doktori disszertációból), PTE Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program, 2007.
<http://www.juhaszvaleria.hu/wp-content/uploads/2010/04/kvalitativ-quantitativ-msz0001.pdf>
(Utolsó letöltés: 2016. 12. 06.)
- Kasznár Veronika Katalin: Versengő nemzetfogalmak a kettős állampolgárságról szóló 2004-2005-ös publicisztikai vitában. In: Feischmidt Margit (szerk.): *Nemzet a mindennapokban. Az újnacionális populáris kultúrája*. Budapest, L' Harmattan – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2014, 209–246.
- Taylor, Charles: Az elismerés politikája. John Éva (ford.) In: Feischmidt Margit (szerk.): *Multikulturalizmus*. Budapest: Osiris-Láthatatlan Kollégium, 1997, 124–152. A tanulmány eredeti megjelenése: Taylor, Charles: *The Politics of Recognition*. In: Gutmann, Amy (ed.): *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton, Princeton University Press, 1994, 25.
- Vertovec, Stevens – Wessendorf, Susanne: Introduction: assessing the backlash against multiculturalism in Europe. In: Vertovec, Stevens – Wessendorf, Susanne (eds.): *The Multiculturalism Backlash. European discourses, policies and practices*. London–New York, Routledge, 2010, 1–31.
- Young, Iris Marion: *Justice and the politics of difference*. Princeton University Press, Princeton, 1990.

Nyomtatott források

Buzna Viktor: Egyre nagyobb veszélyben a kisebbségek. In: *Magyar Nemzet*, 2015. május 21., 1.,15.

Heti Válasz: „Félreértik a multikulturalizmust”.
In: *Heti Válasz*, 2015. május 28., 50–52.

Heti Válasz: Jönnek a törökök?
In: *Heti Válasz*, 2015. május 28., 17–19.

Szent-Iványi István: Még egy ilyen győzelem...
In: *HVG*, 2015. május 28., 65.

Internetes források

B. Simon Krisztián: „Ha egy politikus keveri a kategóriákat, az direkt van”. In: *Hvg.hu*, 2015. május 22.
http://hvg.hu/itthon/20150522_Ha_egy_politikus_keveri_a_kategorikat_az (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Bede Márton: Orbán: a magyarok mondhassák meg, hogy legyenek-e bevándorlók Magyarországon (MTI hír).
In: *444.hu*, 2015. május 19.
<http://444.hu/2015/05/19/orban-a-magyarok-mondhassak-meg-hogy-legyenek-e-bevandorlok-magyarorszagon-mti-hir/> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Botos Tamás: Orbán: Most kell férfiasnak lenni, mert tíz év múlva nem fogunk ráismerni az országra. In: *444.hu*, 2015. május 26.
<http://444.hu/2015/05/26/orban-szekesfehervar/> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Buzna Viktor: Egyre nagyobb veszélyben a kisebbségek.
In: *MNO*, 2015. május 21.
http://mno.hu/magyar_nemzet_kulfold/egyre-nagyobb-veszelyben-a-kisebbségek-1287205 (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Dercsényi Dávid: Rákérdeztünk, miért játszotta ki a miniszter a romakártyát. In: *Hvg.hu*, 2015. május 22.

http://hvg.hu/itthon/20150522_Rakerdeztunk_miert_jatszotta_ki_a_miniszt (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Földes András – Tóth Gergely: Orbán Viktor ezzel most megbukna a történelemérettségin. In: *Index*, 2015. május 20.

http://index.hu/belfold/2015/05/20/orban_viktor_multikulturalizmus_magyarorszag_tortenelem_strasbourg/ (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Halmos Máté: Ez Orbán új államideálja.

In: *Index*, 2014. július 29.

http://index.hu/belfold/2014/07/29/ez_orban_uj_allamidealja/ (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Haszanz: A kormány szívében van irgalom, de abból azért elég kevés jut a valódi menekülteknek. In: *444*, 2015. május 22.

<http://444.hu/2015/05/22/szamhaboruba-kezdezt-a-menekultek-ellen-harcolo-a-kormany/> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Hvg.hu: „Árpád is terrorista volt?” In: *Hvg.hu*, 2015. május 19.

http://hvg.hu/itthon/20150519_konzultacio_elleni_tuntetes (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Hvg.hu: Orbán beleáll a vitába Strasbourgban – elárulta, mit fog mondani. In: *Hvg.hu*, 2015. május 19.

http://hvg.hu/itthon/20150519_Orban_nyilatkozat (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Hvg.hu: Orbán összecsapott az Európai Parlamenttel - percről percre Strasbourgból. In: *Hvg.hu*, 2015. május 19.

http://hvg.hu/itthon/20150519_Hogyan_reagálnak_Straszbourgban_Orban_erve (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Hvg.hu: Trócsányi: A romák miatt nem tudja befogadni a kormány a bevándorlókat. In: *Hvg.hu*, 2015. május 22.

http://hvg.hu/itthon/20150522_Trocsanyi_A_romak_miatt_nem_tudja_befogad (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Hvg.hu: Orbán, a tasli és a házasságot ünneplő melegek a hét képein.

In: *Hvg.hu*, 2015. május 23.

http://hvg.hu/nagyitas/20150523_het_kepei_nagyitas (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Index: Orbán: sosem voltunk multikulturális társadalom.

In: *Index*, 2015. május 19.

http://index.hu/kulfold/eurologus/2015/05/19/orban_sosem_voltunk_multikulturalis_tarsadalom/ (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Kardos Gábor: Kié Magyarország? In: *Mandiner*, 2015. május 27.

http://mandiner.hu/cikk/20150527_kardos_gabor_kie_magyarorszag (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Mandiner: Orbán: Nem lehet közös nevező bevándorlásügyben.

In: *Mandiner*, 2015. május 19.

http://mandiner.hu/cikk/20150519_orban_nem_lehet_kozos_nevezo_bevandorlasugyben (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

MNO: Folyamatosan küldik haza a koszovóiakat az EU tagállamai.

In: *MNO*, 2015. május 24.

<http://mno.hu/kulfold/folyamatosan-kuldik-haza-a-koszovoiakat-az-eu-tagallamai-1287750> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

MNO: Ban Ki Mun nem támogatja az embercsempészek hajóinak megsemmisítését. In: *MNO*, 2015. május 27.

<http://mno.hu/kulfold/ban-ki-mun-nem-tamogatja-az-embercsempeszek-hajoinak-megsemmisiteset-1288161> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

MTI: Orbán Viktor: a magyarok mondhassák meg, legyenek-e bevándorlók Magyarországon. In: *Válasz.hu*, 2015. május 19.

<http://valasz.hu/vilag/orban-viktor-a-magyarok-mondhassak-meg-legyenek-e-bevandorlok-magyarorszagon-112760> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

MTI: Orbán Viktor: Európa maradjon az európaiaké! In: *Válasz.hu*, 2015. május 19.

<http://valasz.hu/vilag/orban-viktor-europa-maradjon-az-europaiake-112764> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

- MTI: Francia lap: „Orbán Viktor táplálja az idegengyűlölet növekedését”. In: *Hvg.hu*, 2015. május 20.
http://hvg.hu/vilag/20150520_Francia_lap_Orban_Viktor_taplalj_a_az_ideg (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- MTI: Szétkapta Orbánt a külföldi sajtó. In: *Válasz.hu*, 2015. május 20.
<http://valasz.hu/uzlet/nagyon-nekiment-orbannak-a-kulfoldi-sajto-112785> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- Német Tamás: A cigányok miatt nem kérünk a menekültekből. In: *Index*, 2015. május 22.
http://index.hu/belfold/2015/05/22/a_ciganyok_miattnem_kerunk_a_menekultekbol/ (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- Pintér Bence: Megint meghallgatták Orbánt. De minek?
 In: *Mandiner*, 2015. május 20.
http://mandiner.hu/cikk/20150520_pinter_bence_megint_meghallgattak_orbant_de_minek (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- Puzsér Róbert: Az undor joga, avagy a megélhetési homofóbia természetrajza. In: *Mandiner*, 2015. május 27.
http://media.mandiner.hu/cikk/20150527_puzser_robert_az_undor_joga_avagy_a_megelhetesi_homofobia_termeszetrajza (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- Ruzsbaczký Zoltán: Ilyen lehet az Európai Unió tíz év múlva.
 In: *MNO*, 2015. május 20.
<http://mno.hu/eu/ilyen-lehet-az-europai-unio-tiz-ev-mulva-1287139> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)
- Sarkadizs: Új magasságokba jutott a bevándorlás-vita: Trócsányi szerint mi azért nem tudunk gazdasági menekülteket fogadni, mert 800 ezer cigányról kell gondoskodnunk.
 In: *444*, 2015. május 22.
<http://444.hu/2015/05/22/uj-magassagokba-jutott-a-bevandorlas-vita-trocsanyi-szerint-mi-azert-nem-tudunk-gazdasagi-menekulteket-fogadni-mert-800-ezer-ciganyrol-kell-gondoskodnunk/> (2016-12-06)

Sárközi Máttyás: Mi az illiberális demokrácia?

In: *Válasz.hu*, 2015. március 1. <http://valasz.hu/publi/mi-az-illiberalis-demokracia-110005> (2016-12-06)

Thüringer Barbara: A bevándorlóellenes kormánypropaganda ellen tüntetnek este. In: *Index*, 2015. május 19.

http://index.hu/belfold/2015/05/19/a_bevandorloellenes_kormany_propaganda_ellen_tuntetnek_este/ (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Zádori Zsolt: A fejőstehen közbeszól Orbán Viktor őszinte sajnálatára. In: *Hvg.hu*, 2015. május 21.

http://hvg.hu/velemen/20150521_A_fejostehen_kozbeszol_Orban_Viktor_oszin (Utolsó letöltés: 2016-12-06)

Zsuppán András: Nem a bevándorlásra, de igen a budapesti mecset-építésre? In: *Válasz.hu*, 2015. május 28.

<http://valasz.hu/itthon/nem-a-bevandorlasra-de-igen-a-budapesti-mecsetepitesre-113073> (Utolsó letöltés: 2016-12-06)